

הדפוס

אוצרות המועדים

ספר

אוצרות המועדים

על

ימי החנוכה

עיונים ~ ביאורים וחידושים

דרושים ~ שיחות קודש

מכון
דא"אנץ'
אור החסידות

כי כל עניינם של הטומאה והטהרה הוא, כדברי המדרש שהרמב"ם מבטא אותו בקצרה²: "לא המת מטמא ולא המים מטהרין, אלא – חוקה חקקתי, גזירה גזרתי", הוא ענין של חוקה שלמעלה מן השכל.

וזו המשמעות של "היוונים טמאו את השמנים". השמן מהווה, כידוע, סמל לחכמה³. אף כשמרשים ללמוד את חכמת התורה, אך מכניסים גם את היוונים, מכניסים חכמה יוונית להיכל התורה ומעמידים אותן בדרגה אחת ושווה – הרי זה "טמאו את השמנים" ויש צורך במסירת נפש לא להרשות זאת.

השמן הטהור נטמא אף הוא

ההוראה מן האמור בזמננו היא: ישנם כאלה הטוענים שהתורה היא עניין של הבנה והשגה "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים"⁴, ואם כן, מה אכפת אם יערבו בזה גם חכמות אחרות, ללמוד מספר שעות תורה ומספר שעות חכמות אחרות, להבדיל, ולעשותן סמוכות ולענין אחד, איזה קלקול יכול לצאת מכך?

זאת אשר מלמדנו נס חנוכה: בדרך זו, הרי לא רק שאין השמן הטהור מטהר את השמן הטמא, כי אם אדרבה "טמאו את כל השמנים", השמן הטהור נטמא אף הוא.

והדבר מביא לא רק לחורבן ברוחניות, אלא גם בגשמיות רחמנא ליצלן, כפי שהרמב"ם⁵ מספר בעניין חנוכה, שהיוונים פשטו ידם בממונם ובבנותיהם, וכל זה קשור בכך שטמאו את השמנים.

כי לאמיתו של דבר אין אינו-יהודי מסוגל לשלוט על יהודי, וכיצד יכולים הם לקבל שלטון? – כשיהודים מתקרבים מעצמם ליוונים "מהרסיך ומחריביך – ממך יצאו"⁶.

אבל כשלא מכניסים את יוון, את החכמה היוונית, להיכל, היכל התורה – השמן הוא שמן טהור.

(2) מדרש רבה ריש פרשת חוקת. רמב"ם הלכות מקוואות פרק יא הלכה יב. וראה לקוטי תורה (לכ"ק רבינו הזקן) סוף פרשת אחרי.

(3) ראה מנחות פה, ב.

(4) דברים ד, ו.

(5) הלכות חנוכה פרק ג הלכה א.

(6) ישעיה מט, יז.

פתח הבר

בעזתי"ת.

הננו שמחים להגיש לפני שוחרי תורה ולומדיה, תדפיס מתוך ספר 'אוצרות המועדים' – ימי החנוכה, אשר יצא לאור על ידינו זה עתה, לקימי החנוכה הבאים עלינו ועל כל ישראל לטובה.

ספר זה 'אוצר' בתוכו עשרות ענייני חידוש וביאור בענייני חנוכה, בכל שבילי פרד"ס התורה. החל בפשט מאחז"ל ונוסחי התפילות, וכלה בעיון ופולפול בסוגיות בש"ס ורמב"ם, תוך ביאורים נפלאים בדרך הדרוש על יסוד ביאורי החסידות – אשר נקבצו ובאו יחדיו ממרחבי משנתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

ב'תדפיס' שלפנינו הובאו מבחר ביאורים מכל מדורי הספר, וטעמו ראו כי טוב ה'.



וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין. ומי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.



ויהי רצון שנוכה לראות במהרה בהעלאת הנרות במנורת המקדש, ובחנוכת בית המקדש השלישי, כן תהיה לנו במהרה בימינו ובעגלא דידן.

בברכת ימי החנוכה,
מכון אור החסידות

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה
ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
ולזכות אביהם ה"ה הרב החסיד
ר' מאיר שי'
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל
יהי רצון שיתברכו בכל מיילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים



מכון אור החסידות Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש Head Office
ת.ד. 2033 1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000 Brooklyn, NY 11213
03-738-3734 United States
Likras@likras.org (718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל זרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

נדפס באדיבות: The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237 • (718) 628-6700

אין לערב שמן טמא בטהור

"מלחמת היוונים היתה – חכמות חיצוניות. למרות שאין הם פוגעים בתורה, הם מרשים ללמוד תורה – הרי מאחר שהם מעמידים את התורה ואת החכמות החיצוניות בהיכל אחד, הם משווים חכמה יונית לתורה, כאילו התורה מהוה השכלה, כשאר החכמות / ישנם הטוענים: מה אכפת אם יערבו בזה גם חכמות אחרות, ללמוד מספר שעות תורה ומספר שעות חכמות אחרות, להבדיל, ולעשותן סמוכות ולעניין אחד, איזה קלקול יכול לצאת מכך?"

מכניסים את ה'יוני' להיכל התורה!

נס חנוכה הי': כשנכנסו היוונים טמאו את השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי וניצחום מצאו פך שמן טהור כו'.

מהו הפירוש של "טמאו את השמנים"?

"טמאו" – אין פירושו שחיסרו מן השמן, או ששינו אותו בפנימיותו. היוונים רק נגעו בו, ובכך נטמא השמן.

תוכנו הפנימי של הדבר, לפי המוסבר בתורת החסידות, הוא, שמלחמת היוונים הייתה – חכמות חיצוניות. למרות שאין הם פוגעים בתורה, הם מרשים ללמוד תורה – הרי מאחר שהם מעמידים את התורה ואת החכמות החיצוניות בהיכל אחד, הם משווים חכמה יונית לתורה, כאילו התורה מהוה השכלה, כשאר החכמות, – נקרא הדבר בשם "טמא".

תוכן עניינים

עיונים וביאורים

א. יציאת החשמונאים למלחמה – האם היתה מותרת?
 האם יציאה למלחמה כנגד היוונים – מותרת מדיני קידוש השם? / מדוע מזכירים ומדגישים שראשי הלוחמים היו "כהנין הקדושים", "הכהנים הגדולים"?

(לקוטי שיחות חל"ה עמ' 170 ואילך)

ב. נס "מהודר" בתכלית
 כמה נתייחדה מצות נר חנוכה, שדוקא בה ישנו הדין ד"מהדרין מן המהדרין"? / "מדה כנגד מדה" – הידור בקיום המצוות כנגד חיבתו של הקב"ה לישראל

(לקוטי שיחות חלק ה עמ' 450 ואילך. ח"א עמ' 92 ואילך; תורת מנחם-התועודות חכ"ס עמ' 287 ואילך; אגרות קודש ח"כ עמ' צא)

דרוש ואגדה

ג. אור שמתפשט בכל העולם
 ביאור דברי השל"ה הק' שחנוכה הוא "חינוך העולם" / מעלת המצוות שקיומם בנר דוקא, וה"עדות לכל באי עולם" שבמנורת המקדש.

(לקוטי שיחות ח"י עמ' 282 ואילך; ח"ז עמ' 143 ואילך; חכ"ה עמ' 239 חנ"י 41)

חידושי סוגיות

ד. בדין נר שבת עדיף מנר חנוכה
 יקשה בדברי הרמב"ם בטעם הקדימה, ואמאי קבע דין זה בהל' חנוכה דוקא / יחדש דאליבא דהרמב"ם אין "שלום" גדר בגוף נר שבת, ועפ"ז יבאר החילוק בין ב' ההלכות גבי נר חנוכה כאן – לענין קידוש ולענין נר שבת / יסיק בעומק כוונת הרמב"ם דהא דנר חנוכה מתבטל בפני נר שבת הוא דין בנר חנוכה גופי' וזהו קיומו ולא דחייתו

(לקוטי שיחות חפ"ו עמ' 372 ואילך)

שיחות קודש

ה. אין לערב שמן טמא בטהור

(לקוטי שיחות ח"ב עמ' 481 ואילך)

סוטה כדי להימחק על המים, ומחיקתו הוא הוא גמר ותכלית כתיבתו, ואין אנו דוחין קדושת השם למען השלום, אלא דהכי מותנה בגוף הכתיבה והל' קדושתה¹⁴. ועד"ז הוא בדחיית נר חנוכה מפני נר ביתו, דאין זה ענין של דחי', אלא דע"י נר ביתו ושלום ביתו נתקיים גם התכלית והמכוון דמצות נר חנוכה, שנכללת בכלל כל התורה שניתנה עבור השלום.

ויש להוסיף, דלפמש"כ הרמב"ם בתחילת הל' חנוכה בסיבת קביעות ימי חנוכה, יומתק למה הביא הא ד"כל התורה ניתנה לעשות שלום" דוקא בשייכות לחנוכה. וזה לשונו שם "בבית שני כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות כו' עד שריחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם כו' ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים.. ימי שמחה והלל". נמצא דשייכותה של חנוכה לענין השלום היא לא רק מפני היותה אחת ממצות התורה, אלא עוד זאת, כיון שיו"ט דחנוכה נקבע לזכר ישועת כללות דת ישראל, עסק כל התורה ומצוותי', ה"ה שייכת לכל התורה – ו"כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום".

14 ומאד יומתק עפמ"ש בנתיבות עולם להמהר"ל נתיב השלום פ"א – "ומה שאמר גדול השלום שהשם שנכתב בקדושה ימחה כדי לעשות שלום, דבר זה כי השי" ג"כ שמו שלום ולפיכך אמרה תורה שימחה השם על המים לעשות השלום כי מחיקת השם הוא בשביל שמו של השי" שהוא שלום, ודבר זה מבואר כי זה נקרא שהוא מוחק השם, כדי לקיים השם שהוא שלום". הרי דהמחיקה גופא היא קיומו דשם ה' שהוא שלום. וה"נ לענין קדימת נר ביתו לנר חנוכה, דא"י דחיית מצות נר חנוכה אלא קיומו, כבפנים.

שהם מופיעים בשתי בבות¹³. דאם הי' הך דינא דנר ביתו קודם בתורת דחי', א"כ היו באמת שתי הלכות נפרדות בלתי תלויות זו בזו, חדא דנר ביתו (שלום ביתו) דוחה נר חנוכה, ושנית, שדוחה קידוש היום. אבל לפי האמור דהא ד"כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם" הוא היסוד לקדימת נר ביתו, נמצא דשני הדינים בשרשם ועיקרם אינם אלא הלכה אחת, דגם נר חנוכה וגם קידוש היום הם בכלל כל התורה שניתנה למען השלום, ורק הצד השווה שבשניהם מחייב שתוקדם להם נר ביתו, ואין בזה כ"א חד דינא וחד הלכתא, ולהכי נקטם הרמב"ם בבת אחת.

ועפ"ז אולי י"ל, דמה שהביא הרמב"ם הא ד"השם נמחק לעשות שלום כו'", אינו בתור סעד לגוף הדין דנר ביתו קודם (כי כנ"ל אין צורך בהוכחה לדין המפורש בש"ס בפשיטות, וגם אין הנידון דומה לראי' כלל), אלא כוונתו להביא סמך ודמיון להגדרה הנ"ל – דקדימת נר ביתו אינו בתורת דחי' במצות חנוכה, אלא אדרבה קדימה זו הנעשית משום שלום מחוייבת מצד חנוכה גופא (כיון שענין השלום היא כוונת כל אחת ממצות התורה, כולל גם נר חנוכה). וע"ז מביא סעד ממחיקת השם, דהרי הא דמוחקין את השם לצורך השקאת סוטה אינו ענין לדחי', ר"ל דכבר איכא לפנינו שם כתוב ואנו דנין למוחקו לצורך ההשקאה, אלא להיפוך, השם נכתב מתחלתו במגילת (13) וגם בטו"ש שם ס"ג דהטעם משום שלום בית נאמר פעם אחת בסוף הענין, הרי הדין דנר שבת קודם הוא בב' בבות, משא"כ ברמב"ם (ובר"ח שבת שם).

מצות קידוש היום.

ולכן מדגיש הרמב"ם בהל' י"ג "הואיל ושניהם מד"ס כו", והיינו דמצד זה ה"ה שווין בחומרן, ומ"מ במצות נר חנוכה איכא עדיפות משום "זכרון הנס". משא"כ בהל' י"ד הרי אין המצוה דנר שבת דוחה, אלא המציאות דשלוש ביתו היא הדוחה, ולכן אין מקום להדגיש דשתי המצוות הן מד"ס. וכן נוסח הלכה י"ג מוסב על הגברא - "מקדים לקנות כו' מוטב להקדים כו'", כי מצות הגברא דנר חנוכה עדיפא וקודמת לקידוש היום. משא"כ בהל' י"ד אין הקדימה שייכת למצות הגברא כ"א להחפצא דנר ביתו המביא שלום בית, ולכן נקטה בלשון המוסב על החפצא - "נר ביתו קודם".



יסיק בעומק כוונת הרמב"ם דהא דנר חנוכה מתבטל בפני נר שבת הוא דין בנר חנוכה גופי' וזהו קיומו ולא דחייתו

וי"ל עוד, דהנה הרמב"ם סיים הלכה הנ"ל "גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכי דרכי נועם וכל נתיבותי שלום". ויתכן דהרמב"ם לא הביא ענין זה רק כדי לסיים הספר (זמנים) בדבראי אגדה (כדרכו בסיום שאר ספרי הי"ד), אלא דהוא גם תוספות ביאור (עכ"פ בדרך הדרוש) בגוף ההלכה¹⁰. והוא אשר כיון דנתינת כ"ה התורה היא כדי לעשות שלום, נמצא דהתכלית והמכוון

¹⁰ להעיר שבא' מכת' הרמב"ם) הובא בילקוט שנויי נוסחאות ברמב"ם מהדורת פרנקל) "גדול השלום כו"י היא - הלכה בפ"ע.

של כ"ה אחת ממצות התורה היא הבאת שלום בעולם, וא"כ ככה"ג שיש לפניו מצות נר ביתו ומצות נר חנוכה ואין ידו משגת כ"א עבור אחת מהן, הרי מצות נר חנוכה היא גופא דורשת ומחייבת שיוקדם נר ביתו משום שלום ביתו, כיון דגם נר חנוכה ניתנה לעשות שלום¹¹.

ואולי זהו הטעם שקבע הרמב"ם הלכה זו בהל' חנוכה דוקא ולא בהל' שבת, להורות דהא דנר ביתו קודם אינו בגדר דחיית מצות נר חנוכה, אלא אדרבה, כיון שהקדמת נר ביתו הוא משום שלום, הרי זה קיום (גם) ב(כוונת) מצות נר חנוכה, שהיא בכלל כל התורה שניתנה לעשות שלום¹².

ומדויק לפ"ז מה שהרמב"ם מכליל שני הדינים - נר ביתו ונר חנוכה, נר ביתו וקידוש היום - בכבא אחת, דלא כבגמ'

¹¹ מוכן דהא ד"כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם" אין הכוונה ל"שלום" כפשוטו (שליטת מחלוקת ופירוד בין אדם לחבירו וכיו"ב), דרוב מצות התורה אינן שייכות ל"שלום" זה, והמושג של "שלום" כאן הוא ענין רוחני ושייך לפנימיות התורה, ונתבאר במק"א (ראה לקוטי שיחות חט"ו ע' 379. ח"י"ד ע' 144). ומ"מ כיון דע"י נר שבת נעשה גם שלום כפשוטו, בהכרח שגם השלום הפנימי והרוחני הוא ביתר תוקף מבשאר המצות, עד שהוא בא לידי ביטוי גם בעשיית שלום כפשוטו (כמבואר שם), ואכ"מ.

¹² עפ"ז י"ל גם באו"א, והיינו דהי' קשה לי' להרמב"ם מאחר ד(לשיטתו) נר שבת לא נתקן משום שלום ביתו, מה שייך לומר ד"נר ביתו קודם משום שלום ביתו", והרי שלום אינו ענין לגוף המצוה? (דלא כפי שנקטנו בפנים, דאפ"ה היא סיבה מספיקה להקדמת נר שבת). ומבאר דכיון ד"כל התורה ניתנה לעשות שלום" נמצא דאין ענין השלום דבר צדדי שאינו שייך להמצוה, דאדרבה - הרי הוא תכלית (כל מצות התורה, כולל) מצות נר שבת.

"על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה על ידי כוהניך הקדושים"

(נוסח 'הנרות הללו')

יציאת החשמונאים למלחמה - האם היתה מותרת?

האם היציאה למלחמה כנגד היוונים - היתה מותרת מדיני קידוש השם? / מדוע מזכירים ומדגישים שראשי הלוחמים היו "כהניך הקדושים", "הכהנים הגדולים"?

בנוסח "הנרות הללו" אומרים אנו: "על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו... על ידי כוהניך הקדושים". ובדומה לזה מצינו שכתב הרמב"ם¹: "וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם".

וצריך להבין, לכאורה, מדוע מדגישים שההצלה היתה על ידי "כהניך הקדושים", "הכהנים הגדולים" - למאי נפקא מינה אם היתה ההצלה על ידם או על ידי שאר אנשים מבני ישראל?

◇ ◇ ◇

ויש לומר הביאור בזה:

ביציאתם למלחמה כנגד היוונים, סיכנו ישראל את עצמם ומסרו את נפשם בכדי להילחם ביוונים ולנצחם. ויש לדון מה הי' ההיתר דישאל לסכן עצמם בזה.

דהנה, ציווי התורה על מסירות נפש אמור רק בנוגע לג' עבירות (עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים). מה שאין כן בכל שאר העבירות שבתורה, אם אומרים לאדם

¹ ריש הל' חנוכה.

שיעבור עליהם או יהרג, אזי יעבור ואל יהרג². ולדעת הרמב"ם³ אף אינו רשאי להחמיר על עצמו וליהרג, ו"כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו";

אמנם, ב"שעת השמד"⁴ "והוא שעומד מלך רשע כנבוכדנאצר וחבריו ויגזור שמד על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצוות", אזי הדין הוא ש"יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצוות".

ועל פי זה ה' אפשר לכאורה לבאר, דמה שמסרו ישראל את נפשם להילחם נגד היוונים, אף שגזירותיהם לא היו אודות ג' העבירות – הרי זה מפני שהיתה זו "שעת השמד". וכמו שכתב הרמב"ם⁵ אודות גזירות היוונים: "גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות וכו'". דמפשטות לשונו נראה, שדינו של המצב בזמן ההוא ה' כשעת הגזירה⁶, בה ישנו חיוב מסירת נפש על מצוות התורה כולם.

אולם עדיין יש מקום לעיין בזה. דהרי סוף סוף, מה שבשעת השמד הדין הוא ש"יהרג ואל יעבור" בכל אופן שיהי' – זהו רק באם כופים אותו לעבור על מצוות התורה, דאזי חייב למסור נפשו ולא לעבור; אבל לכאורה אין לומר שיש חיוב להסתכן ולצאת במלחמה נגד המלכות הרשעה שגזרה גזירות אלה⁷.

ואף אם תימצי לומר שהליכה למלחמה אינה נכללת בגדר מסירת נפש, ומותרת בכל אופן [דהרי התורה התירה יציאה למלחמה (אפילו מלחמת רשות), אף שמהות המלחמה היא – עמידה בסכנה, והיינו, שהתורה הפקיעה את דין המלחמה מדיני מסירת נפש⁸] – הנה בנדרון זה, שהיו החשמונאים "חלשים נגד גבורים" ו"מעטים נגד רבים", דעל פי

(2) סנהדרין עד, א. רמב"ם ה' יסודי התורה רפ"ה. טושו"ע י"ד ר"ס קנו.

ובזה גופא ישנם חילוקי דינים אם הוא בצנעה או בפרהסיא. עיין שם.

(3) שם ה"ד.

אב"י"א (דעת התוס' ע"ז כז, ב ד"ה יכול. וראה הגה"ה ממרה"ח ברא"ש רפ"א דכתובות. ועוד) דמ"ש יעבור ואל יהרג היינו שה"רשות בידו לעבור כדי שלא יהרג, ו"שלמים וכן רבים טוברים דאם נהרג ולא עבר צדקה תחשב לו" (ל' הכס"מ לרמב"ם ה' יסוה"ת שם. וראה בארוכה טושו"ע שם. ובנ"כ).

(4) רמב"ם שם ה"ג (לפנינו ברמב"ם "הגזירה" במקום "השמד". אבל בכ"י התימנים ועוד "השמד").

(5) ריש ה' חנוכה.

(6) ובפרט שנוסף על הגזירות על מילה שבת וחודש (מגילת אנטיוכוס) אמרו "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל" (ראה ב"ר פ"ב, ד. פמ"ד, יז. ויק"ר פ"ג, ה. ועוד).

(7) ובנוסף לזה: גם בשעת הגזירה, שישנו דין יהרג ואל יעבור גם בשאר מצוות, י"א ד"לא אמרו אלא לעבור על מצוות לא תעשה אבל לא דגזרו לבטל מצוות עשה" (ר"ן שבת פ' במה טומנין (מט, א) ונמוק"י ס"פ בן סורר – הובאו בכס"מ לרמב"ם שם סוף הלכה א'. וברמ"א שם ס"א). והרי מסירות נפשם של ישראל אז היתה גם על קיום מצוות עשה דמילה וחודש.

(8) ראה מנ"ח מצוה תכה. אבל ראה חמדת ישראל קונטרס נר מצוה אות צה מה שמבאר בדברי הרמב"ן דחשיב מצוה לשאול באו"ת ומצד זה הותר להם גם במלחמת מצוה. ואכ"מ.

בה"ש שבת – עיקר מקומה של מצות נר שבת – דחובת נר שבת שייכת לשלום בית.

ועל כן מסתבר לפרש דלשיטת הרמב"ם מצות נר שבת אינה שייכת בעצם לענין השלום כ"א לעונג וכבוד⁸. וא"כ בעל כרחין דבהא דאמרינן ד"נר ביתו קודם משום שלום ביתו" אין הכוונה לומר ד"שלום בית" הוא עדיפות שישנה בעצם גדר מצות נר שבת, אשר לכן היא קודמת לנר חנוכה. אלא פירושו הוא, דמאחר דסו"ס נעשית ע"י נר שבת גם "שלום בית" (אף כי איננו חלק מגוף המצוה), להכי מקדימים אותה לנר חנוכה.

וי"ל דזהו דיוק לשון הש"ס (שמעתיק הרמב"ם) – "נר ביתו", ולא "נר שבת", (כלשון הטור ושו"ע סי' רסג ותרע"ח, והוא לשון יותר ברור), כי יסוד הקדימה הוא לא מפני היותו חפצא ד"נר שבת", אלא לפי שהוא "נר ביתו" – המביא שלום בבית⁹. וכן מדוייק לפ"ז מה ששינה

לאדם בע"ש כו' וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושולחן ערוך ומתו מוצעת כו', ומדנקט "נר דלוק" בהדי "שולחן ערוך כו'", משמע דגם זה משום כבוד שבת הוא.

(8) בספר הבתים על הרמב"ם (ג.י. תשל"ח) פ"ה שם (בית מנוחה ריש שער ששי) "הדלקת נר בשבת חובה והוא מכלל עונג שבת וכבודו". וכן נקט בשיטת הרמב"ם בפרמ"ג (סי' רסד במשב"ז סק"א), ובס' תוספות שבת (פרס"ג סק"א), ושם, דבמקום אכילה הוא משום עונג ובשאר החדרים לכבוד (וראה ערוה"ש שם ס"ב שמקשה עליו). ובבהגר"א (סי' תקכט סק"א) כתב (בדעת הרמב"ם) "עונג הוא בשבת עצמו וכבוד הוא בע"ש כו'", ואולי כן הוא נמי בחובת נר שבת לשי' הרמב"ם.

(9) בריטב"א שבת (מכת"י, ג.י. תשכ"ז) שם משמע דנר ביתו קודם גם בחול (ובגליוני הש"ס מציין לשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' קפא שנסתפק בזה).

הרמב"ם מלשון הש"ס – "נר ביתו עדיף", וכותב "נר ביתו קודם", כי לשון "עדיף" ניתן להתפרש כעדיפות בגוף המצוה דנר שבת, לכן דייק הרמב"ם והדגיש דאין זה אלא קדימה, דלמעשה מקדימין נר ביתו משום שלום ביתו, אבל בגוף קיום המצוה ליכא שום עדיפות.

ויתבאר בזה שינוי לשון הרמב"ם בהלכה זו לעומת לשונו בהלכה שלפני (הי"ג) – "הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה על היין לקידוש היום הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס". ושני שינויים בולטים בין לשון הלכה זו ללשון הלכה הנ"ל דנר ביתו ונר חנוכה (הי"ד). חדא, דבהל' י"ג הוסיף "הואיל ושניהם מד"ס כו", ובהל' י"ד ליתא. ושנית, בהל' י"ג הלשון הוא "מקדים לקנות נר", משא"כ בהל' י"ד כ' "נר ביתו קודם", ולא "מקדים נר ביתו" וכיו"ב.

ונראה שהן הן הדברים האמורים, דכל דין קדימת נר ביתו לנר חנוכה היא לא מחמת מצות נר שבת, כ"א משום מציאות שלום בית הנעשית על ידה, משא"כ הא דנר חנוכה קודם לקידוש היום הרי זה משום עדיפות בגוף גדר המצוה דנר חנוכה שיש בה משום פרסומי ניסא, ולהכי דוחה

אבל מסתימת כל נ"כ הרמב"ם, הטור והשו"ע, מובן שפירשו כפשוטו דנר ביתו היינו נר שבת. וכן הרי נקט הרמב"ם "נר ביתו ונר חנוכה" עם "נר ביתו וקידוש היום" (שוראי קאי בנר שבת) בחדא מחתא. וטעמא, דשלום מצד עצמו על אף גודל מעלתו וכו' אינו בכח לדחות קיום מצוה, ורק כשיש לפנינו שתי מצוות שוות בחומרתן מקדימין אותה שיש בה ג"כ משום שלום.

הי"ד להביא ראיות לפסקיו). ועוד, הרי עצם הדמיון למחיקת השם אינו מובן כלל, דהתם הפירוש של "שלום" הוא התרת אשה לבעלה וקיומה של חיי המשפחה, אשר כבר הפליגו חז"ל בחשיבותה בכ"מ². ואשר הפירוד בין איש לאשתו הוא ענין חמור מאד³. משא"כ "שלום" הבא ע"י נר שבת אינו אלא מניעת הצער של ישיבה בחושך לפי רש"י (וכ"ה בר"ן) בסוגיא שם, דפירש "שלום" ביתו, והכי אמרינן לקמן (כה, ב) ותזנח משלום נפשי (איכה ג, יז) זו הדלקת נר בשבת שבני ביתו מצטערין לישב בחשך⁴). ומעתה תמוה מש"כ הרמב"ם ד"נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו⁵, דמה ענין "שלום" בין איש לאשתו לה"שלום" הנעשה ע"י נר?⁶ ואיזו ראי' היא זו להוכיח דבכדי למנוע האינעימות של ישיבה בחושך דחינן קיום מצוה, ובפרט מצות נר חנוכה ש"מצוה חביבה היא עד מאד" (לשון הרמב"ם שם הי"ב).

עוד צריך ביאור, אמאי העמיד הרמב"ם הלכה הנ"ל (נר ביתו ונר חנוכה) בהל' חנוכה ולא בהל' שבת, דמאחר דהלכה זו שייכת לשבת ולחנוכה הסברא נותנת לקבוע מקומה בפעם הראשונה שמזדמן ענין זה, ולסמוך עליו במקום המאוחר, כדרכו בכ"מ, אבל לא לסמוך המוקדם על המאוחר (כמש"כ

(2) ובסוטה יז, א "שכינה ביניהן".

(3) ובסוף גיטין: כל המגרש כו' אפילו מזבח מוריד עליו דמעוה.

(4) ובש"ס (שבת קטז, א. מכות יא, א) מובא לימוד ממחיקת השם בסוטה לענינים נוראים ומבהילים (שלילת "קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהן שבשמים", הצלת "כל העולם כולו"! ואילו הרמב"ם מביאו לענין מניעת הצער של ישיבה בחשך?!

בתויו"ט פ"א דערלה מ"ז). ובפרט בנידון דידן שהדין השני (נר ביתו וקידוש היום) אינו שייך לחנוכה כלל, ולא הובא כ"א אגב הדין דנר ביתו ונר חנוכה, ויותר הי' מתאים להביא שני הדינים בהל' שבת⁷ לכאורה.

ב

יחדש דאליבא דהרמב"ם אין "שלום" גדר בנזוף נר שבת, ועפ"י יבאר החילוק בין ב' ההלכות גבי נר חנוכה כאן – לענין קידוש ולענין נר שבת

והנה בריש פ"ה מהל' שבת כתב הרמב"ם "אחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת . . שזה בכלל עונג שבת"⁸, ובפ"ל ה"ה כתב: "ויהי' נר דלוק ושולחן ערוך כו' שכל אלו לכבוד שבת הן"⁹. אבל אינו מזכיר כלל

(5) בטור ובשו"ע (ובלבוש) מובא הדין דנר ביתו קודם לנ"ח בהל' שבת (סרס"ג) ובהל' חנוכה (סתרע"ח), אבל אין דרך הרמב"ם להביא הלכה א' פעמיים, אלא מפרש דבריו במקום א' וסומך עליו במקום אחר (המאוחר) ראה תויו"ט שם (מובא ביד מלאכי כללי הרמב"ם אות וא"ו. ע"ש). וי"ל בטעם החילוק, דהשולחן ערוך נכתב כדי שהדינים יהיו ערוכים ומוכנים שיוכל למצוא מבוקשו בשעת מעשה, וכיון שדין הנ"ל נוגע למעשה לשבת ולחנוכה להכי מובא בשני המקומות. אבל הרמב"ם חיבר ספרו כדי שילמדוהו מתחלתו ועד סופו למען דעת כל התורה שבע"פ כולה, וכמש"כ בהקדמתו "חיבור זה מקבץ לתורה שבע"פ כולה.. שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה ויודע ממנו תורה שבע"פ כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם", ולכן אין מקום לכפול איזו הלכה.

(6) בתנחומא (ר"פ נח. מצורע ט) "וקראת לשבת עונג (ישע"י נח, יג) זו הדלקת הנר בשבת".

(7) בשבת קיט, ב "שני מלאכי השרת מלזין לו

הטבע לא הי' כלל מקום שינצחו את המלחמה, והוי סכנה ודאית – אין שייך לומר שהיו חייבים לסכך עצמם בזה על פי דין¹⁰.

וכיון שכן – עדיין עלינו להבין, מה הי' ההיתר דבני חשמונאי לצאת למלחמה זו?



אלא, שלזה מדייק הרמב"ם לומר ש"גברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים", וכן מדגישים אנו באמירת 'הנרות הללו' – שההצלה היתה "על ידי כהניך הקדושים":

דהנה, כבר כתבו הפוסקים¹¹, שגם לשיטת הרמב"ם ש"כל מי שנאמר בו יעבור ועל יורג, ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו" – הרי "אם הוא אדם גדול וחסיד ירא שמים, ורואה שהדור פרוץ בכך, רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה, כדי שיראו העם ולמדו ליראה את ה' כו"¹¹.

ולפי זה, כיון שבני חשמונאי היו "כהנים הגדולים", "כהניך הקדושים", הרי דינם הי' כ"אדם גדול וחסיד ירא שמים", שמותר לו למסור נפשו בכל זמן ובכל אופן שהוא, גם כשאין זה על פי חיובי מסירת נפש על פי דיני התורה. ומיושב שפיר דזה הי' יסוד ההיתר שלהם לצאת למלחמה כנגד היוונים.



(9) ובמכ"ש ממ"ש הרלב"ג שופטים במלחמת גדעון נגד מדין (סוף פ"ט ואילך, בתועלת התשיעי), "הוא יהודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שתקיף ממנו שיעשה דבריו בחכמה, רצה לומר שאם לא יתבאר לו שינצח לא ימסור עצמו לפסכנה, ולזה תראה ששאל גדעון אות שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם כו".

(10) נמוקי" שם. הובא בכס"מ על הרמב"ם (יסוה"ת פ"ה ה"ד); ב"י לטור שם. וראה גם ש"ך שם סק"ב בסופו.

(11) לשון הכס"מ שם.

"תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין.. יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך"

(מסכת שבת כא, ב)

בדין נר שבת עדיף מנר חנוכה

יקשה בדברי הרמב"ם בטעם הקדימה, ואמאי קבע דין זה בהל' חנוכה דוקא / יחדש דאליבא דהרמב"ם אין "שלום" גדר בגוף נר שבת, ועפ"ז יבאר החילוק בין ב' ההלכות גבי נר חנוכה כאן – לענין קידוש ולענין נר שבת / יסיק בעומק כוונת הרמב"ם דהא דנר חנוכה מתבטל בפני נר שבת הוא דין בנר חנוכה גופי' וזהו קיומו ולא דחייתו

והנה, מקור הלכה זו הוא בגמ' שבת (כג, ב) "אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו". והרמב"ם הוסיף מדילי' רא' לדינים אלו מהא דנמחק השם לעשות שלום. וצ"ע, חדא מה ראה הרמב"ם להביא סעד למאי דפשיטא לי' לרבא ולית מאן דפליג עלי' (ובכלל אין דרך הרמב"ם בספר

ובגישוין נט, ב "כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא דכתיב דרכי' גו'". ובמדרש (במדב"ר פי"א, ז) "וכן אתה מוצא שלא נמשלה התורה אלא בשלום שנאמר וכל נתיבותי' שלום". ובתנחומא פ' צו (ג) "כל מה שכתוב בתורה לשום שלום הוא נכתב". ובילקוט יתרו רמז רעג "ביקש הקב"ה ליתן תורה לישראל בשעה שיצאו ממצרים והיו חלוקים אלו על אלו כו' כשבאו לסיני הושוו כולם אגודה אחת כו', אמר הקב"ה התורה כולה שלום ולמי אני נותנה לאומה שהיא אוהבת שלום". ובזהר (ח"ג קעו, ב) "אורייתא הוא שלום דכתיב וכל נתיבותי' שלום".

יקשה בדברי הרמב"ם בטעם הקדימה, ואמאי קבע דין זה בהל' חנוכה דוקא

כתב הרמב"ם בסוף הל' חנוכה: "הי' לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקדוש היום נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר (משלי ג, יז) דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום!".

1) המ"מ ראה מקום לספרי, ובספרי שלפנינו (ע"ה פ' נשא ו, כו) איתא "גדול השלום וכו'" ומובא כו"כ דוגמאות לזה (וביניהם "ששם שנכתב בקדושה נמחק על המים כו'"), אבל ליתא הא ד"כל התורה ניתנה וכו'". ואולי גירסא אחרת היתה להמ"מ בספרי, אבל מסתבר שכוונתו רק לציין מקור לכללות ענין גדלות השלום.

נס "מהודר" בתכלית

במה נתייחדה מצות נר חנוכה, שדוקא בה ישנו הדין ד"מהדרין מן המהדרין"? / "מדה כנגד מדה" – הידור בקיום המצוות כנגד חיבתו של הקב"ה לישראל

בנוגע למצות הדלקת נר חנוכה אמרו בגמרא – דחייב המצוה הוא בהדלקת "נר איש וביתו", ה"מהדרין" מדליקים "נר לכל אחד ואחד", ו"המהדרין מן המהדרין" (לשיטת בית הלל) "יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך".

והנה, ענין זה ד"מהדרין מן המהדרין", לא מצינו דוגמתו בכל שאר המצוות. כי כמה שיהדר האדם בקיום המצוות עד לאין שיעור, נכלל זה עדיין בגדר "הידור" בלבד, ואינו "הידור מן ההידור".

וכדמוכח בדברי הגמרא! אודות הידור מצוה: "עד שליש משלו, מכאן ואילך משל הקב"ה". כלומר, שאף הוספה יתירה של הידור, יותר משליש ("מכאן ואילך") – היא בכלל "הידור מצוה" בלבד, ואינה בגדר "הידור" נוסף ("הידור מן ההידור")².

(1) ב"ק ט, ב.

(2) כי כיון דלא אשתמיט הש"ס לחלק בההידור גופא, שיש בזה הידור מן ההידור ע"ד מ"ש בנר חנוכה – אין לנו יסוד והכרח לחלקו לסוגים, אלא ההידור דשליש ודיותר משליש ה"ה באים מאותו החיוב ד"זה א-לי גו' התנאה לפניו במצוות" (משא"כ בחנוכה, ש"המהדרין מן המהדרין" הוא סוג וחיוב נוסף, והרוצה לנהוג ב"הידור" לבד אינו מחויב בו).

ומה שחילקו בגמ' בין שליש ליותר משליש, הרי בפשטות זהו רק לענין אם פורעין לו בחייו או לא (ראה

תכונה מיוחדת זו של נרות חנוכה, להאיר את החושך שבחוץ, ענינה ברוחניות הוא – להאיר את חשכת ה"חוץ" הרוחני שהוא הגלות, גלות כפשוטו, ו"גלות" הרוחני – שהוא החטא ויצר הרע הנקראים¹⁸ חושך¹⁹ – והארה זו נעשית באופן מיידי, והיינו שאין צורך בהקדמת הסברה והכנה לזה, אלא פעולת הארת האור ניכרת תיכף ומיד בחשכת הגלות.

◇ ◇ ◇

והנה, בדברי השל"ה הק' (שהובאו לעיל) מבואר, דחנוכה הוא "חינוך העולם". והיינו, שהשפעת האור דנרות חנוכה, אינה רק "מבחוץ", במקום הסמוך אל הבית, אלא בכל העולם.

ויש לומר ולהמתיק בטעם הדבר, על פי המבואר בספרי החסידות²⁰ שתכונת האור היא להתפשט בכל העולם, ומצד עצמו לא הי' מתמעט אורו, רק מפני "העכוררית שבהאוויר" ודברים המפסיקים, אין האור מאיר בכל מקום;

דעל פי זה נמצא, שהאור דנרות חנוכה, שענינם הוא להאיר את החוץ, הרי באמת הוא נמצא (מצד עצמו) בכל העולם.



וצריך ביאור – במה נתייחדה מצות נר חנוכה, שדוקא בה נתחדש ענין זה ד"מהדרין מן המהדרין"?

◇ ◇ ◇

ויש לבאר זה, בהקדמת ביאור כללי ביסוד ענין ההידור במצוות:

דהנה, אופן ההנהגה מלמעלה עם האדם, הרי הוא תלוי באופן הנהגת האדם בעבודתו ית' בקיום המצוות (וכמו שאמרו רז"ל³: "כל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה");

כאשר האדם מקיים את המצוות רק מצד עול מלכות שמים שעליו, כעבד המקיים את ציווי אדונו מצד מורא האדון וקבלת עולו (אבל מצד עצמו – "עבדא בהפקירא ניחא לי"⁴), דאז הרי עשייתו היא רק כפי המוכרח מצד החיוב ולא יותר – הנה שחרו מאת ה' ב"מדה כנגד מדה" הוא: "אם בחוקותי תלכו . . ונתתי גשמיכם בעתם גו"⁵. כלומר: ההנהגה הטבעית דהעולם (כפי שמחויבת מצד טבע העולם) תהי' עמו כדבעי, לטובה.

אך כאשר האדם כופה את יצרו הרע, ומהדר ומדקדק בקיום המצוה גם במה שאינו חיוב גמור [וכפי שכתב הרמב"ם⁶ (לגבי מנחות) "הרוצה לזכות עצמו, יכוף יצרו הרע, וירחיב ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר כו"⁷] – הנה מלמעלה נוהגים עמו גם כן באופן דלפנים משורת הדין⁷, וגם אם מצד דין וחיוב הטבע הוא עתיד ליפול בצרה, ינצל ממנה על ידי נס שלמעלה מן הטבע⁸.

ועל פי זה נראה לבאר, שיסוד כללות ענין ההידור במצוות, הוא בדרך "מדה כנגד

פרש"י (שם), אבל לא לענין החיוב. וכ"מ גם ל' הרשב"א, הובא בשט"מ. אך צ"ע מפני הר"ח דמשמע קצת שגם לענין החיוב מחלק.

[והא שהביא הר"ח ע"ז הברייתא דנר חנוכה, אין מכך הכרח שלדעתו אף כאן הוא ענין דמהדרין מן המהדרין (וכמו שא"א לומר כן אליבא דפי' השני שבר"ח, שמפרש "משל הקב"ה" אם הרחיב לו ה' בממון), אלא כוונתו להביא סימוכין עוה"פ בש"ס לענין הידור מצוה].

וראה בזה בארוכה במקור הדברים – לקוטי שיחות ח"ה עמ' 450, 453. עיין שם.

(3) סנהדרין צ, א.

(4) גיטין יג, א. וש"נ.

(5) בחקותי כו, ד.

(6) סוף הל' איסורי מזבח.

(7) וכמפורש בדברי רז"ל (ברכות כ, ב) – "וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית ועד כביצה".

(8) ומה שאמרו בברכות שם (כ, א) דמה ש"ראשונים דאתרחיש להו ניפא" משום ד"קא מפרי נפשיהו אקדושת השם" דוקא – הנה לבד שאין הכוונה למס"נ למיתה, אלא להנהגה באופן שאינו משגיח על כבודו וממונו אף אם אינו מחוייב בזה (כעובדא דר"א בר אבהה שם) – הרי קאי שם בפעולת הנהגה ניסית על כפ"ץ הציבור (כבהורדת גשמים).

(18) ב"ר פ"א, ו. ור"פ פט. ובזח"א (ד, א): חשוכא מהפכך לנהורא.

(19) ואשר רק הם המהווים את סיבת הגלות כפשוטו, כנאמר "מפני חטאינו גלינו מארצנו".

(20) המשך תרס"ו ס"ע תעז – בטעם שאור השמש אינו מאיר כ"כ למטה כמו למעלה.

שורה בישראל", בגלל הנס שהי' בנר המערבי (שהי' נותן בו שמן כמדת חברותי, והי' דולק כל המעת לעת בדרך נס);

דלכאורה אינו מובן, במה נשתנה נס זה דנר המערבי משאר הניסים שהיו בבית המקדש - כדברי המשנה¹² ש"עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש" - שדוקא בו היתה העדות "שהשכינה שורה בישראל"?

ויתירה מזו: הנס דנר מערבי התרחש במקום ה"קודש"¹³ שבו אי-אפשר לכל אחד להיכנס, ובמילא לא ראו כולם את הנס; לעומת זאת בשאר ה"עשרה ניסים" שנמנו במשנה, הנה חלק מהם התרחשו תמיד בעזרה, או אפילו בירושלים מחוץ לעזרה, ונמצא שנסים אלו היו יותר "ידועים לכל"¹⁴. א"כ, כיצד ניתן לומר שדוקא הנס דנר המערבי שהתרחש בתוך הקודש - הוא המשמש בתור עדות "באי עולם" שהשכינה שורה בישראל?

אמנם על פי הביאור דלעיל, מבואר זה שפיר:

כי כיון שהאור האלקי (שבפעולת הנס) שהי' בנר מערבי, בא והופיע גם באור גשמי, לכן, פעולתו בהארת העולם הגשמי היתה באופן מיוחד, עוד יותר משאר הניסים שהיו בבית המקדש. ולכן נס זה דוקא שימש בתור "עדות" עבור "באי עולם", שגם הם יראו ויכירו "שהשכינה שורה בישראל".

◇ ◇ ◇

והנה, מבין מצוות אלו שקיומן הוא בהדלקת נר - יש במצות נר חנוכה חידוש מיוחד באופן פעולת המצוה בעולם:

מצות נר חנוכה היא "מששתשקע החמה" "על פתח ביתו מבחוץ"¹⁵. היינו, שפעולת האור דחנוכה היא להאיר אף את הסביבה שבחוץ¹⁶, ואף את חשכת הלילה. ומזה מובן גודל המעלה דנר חנוכה, שאור המצוה ניכר ונראה (לא רק לעיני בשר של הנמצאים בבית, אלא) על ידי כל עובר ושב בחוץ, כולל אומות העולם ("תרמודאי"¹⁷), הרואים תיכף ומיד את פעולת הנר המאיר בחוץ את חשכת הלילה.

ומזה מובן גם בנוגע לתוכן הרוחני שב(מעלת) נרות חנוכה:

(12) אבות פ"ה מ"ה.

(13) רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א ה"ו.

(14) יומא כא, סע"א. רש"י שם.

(15) שבת כא, ב.

(16) להעיר מדברי הרמב"ם (חנוכה רפ"ג) דהיוונים "פשטו ידם בממונם" - שזהו החוץ דהאדם.

(17) ראה פרש"י שבת שם.

מדה" - על ההנהגה הניסית של הקב"ה עמנו:

דהנה, במצוות שאנו עושים כזכר לכך שהצילנו הקב"ה מצרה שבאה (או היתה עלולה לבוא) עלינו, וכמו יציאת מצרים, פורים, ענני הכבוד (דסוכות) וכו' - הנה כיון שהנהגתו של הקב"ה בזה היתה שלא על פי דין וחיוב הטבע - פשיטא שעלינו לקיים את המצוות הקשורות לזה באופן דהידור - לא רק כפי הדין והחיוב.

ובהתאם לזה, הנה לא רק במצוות אלו שייך טעם זה, אלא אף בכללות המצוות:

יסוד ושורש כל המצוות הוא "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים"⁹. וכפי שאמרו חז"ל על כך¹⁰: "כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי". כלומר: יסוד שעבודינו לקב"ה בקיום כל המצוות הוא בכך שהוא ית' הוציאנו ממצרים;

וכיון שיציאת מצרים היתה ענין של הצלה ונס, שלא על פי דין וחיוב הטבע - אף עלינו לקיים את כל המצוות באופן דהידור, וכאמרם ז"ל¹¹ "התנאה לפניו במצוות".

◇ ◇ ◇

ומעתה יתבאר היטב מה שבחנוכה דוקא מצינו ענין ד"מהדרין מן המהדרין":

דהנה, הנס דחנוכה נתייחד בכך, שמלבד ההצלה הגשמית שהיתה בו לישראל, "מסרת גיבורים ביד חלשים" וכו' בנצחון המלחמה - הנה ניתוסף בו דבר מיוחד, נס פך השמן, שהי' (לא בכדי להציל מצרה, אלא) בכדי שיוכלו ישראל לקיים מצוה בהדלקת נרות המקדש.

וכיון שבימי החנוכה גילה לנו הקב"ה חביבות יתירה, דלא רק שהתנהג עמנו שלא על פי חיוב הטבע בהצלתנו במלחמת היוונים, אלא זיכנו אף בנס יתיר (שאינו מוכרח עבור הצלתנו) - שנוכל להדליק נרות המנורה¹² - לכן, ב"מדה כנגד מדה", מקיימים אף אנו את מצות הדלקת הנרות מתוך חביבות יותר גדולה, לא רק באופן של "הידור" (כנגד נס ההצלה מן היוונים), אלא "מהדרין מן המהדרין" - "הידור" נוסף על ה"הידור" (כנגד נס השמן)¹³.

(9) יתרו כ, ב.

(10) הובא בפרש"י עה"פ.

(11) שבת קלג, ב.

(12) ומה שבחנוכה דוקא אירע נס כזה - מובן ע"פ המבואר (יעוין לבוש וט"ז או"ח סי' עת"ר), שגזירת היוונים היו לא על הגופות אלא על התורה ומצוות (והמלחמה הגשמית לא היתה אלא תוצאה מזה - ראה להלן עמ' 177), ולכן אז דוקא אירע נס כזה שהנשמה לבדה נהנית בו.

(13) ובזה יומתק הא ד"מהדרין מן המהדרין" בחנוכה הוא במצות הדלקת הנרות דוקא, השייכת להנס דפך השמן, ולא בהחיוב ההלל והודאה - מאחר והסיבה לענין זה הוא הנס דפך השמן.

ויש לבאר בזה:

דהנה אמרו רז"ל⁶: "כל הרגיל בנר הויין לי' בנים תלמידי חכמים", ופירש רש"י: "דכתיב נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה". ומזה מובן, שמצוות אלו "דשבת וחנוכה" נתייחדו בשייכותם ל"נר מצוה" – יותר משאר המצוות.

ההסברה בזה:

בכל מצוה ומצוה שיהודי מקיים – הנה על ידי קיום המצוה נמשך אור אלקי רוחני ("נר מצוה"), המאיר ופועל הן באדם המקיים המצוה, והן בעולם שסביבו⁷. אמנם, כיון שאור זה אינו נראה לעיני בשר, נמצא שאין לאור השפעה (בגילוי) על גשמיות העולם.

ולדוגמא ממצות צדקה, שהיא כללות המצוות⁸ – הנה אף שמבואר בדברי חז"ל⁹ שכר מצות צדקה, שעל ידה נמשך חיים לנוותן הצדקה ובני ביתו: "אמר הקב"ה נפשו של עני היתה מפרכסת לצאת וכו' והחיית אותו, חיך שאני מחזיר לך נפש תחת נפש, למחר בנך או בתך באין לידי חלי ולידי מיתה, ואזכור אני להם את המצוה שעשית עם העני ומציל אני אותם מן המיתה"¹⁰ – מכל מקום, הרי לא ניכר בעיני בשר כיצד המשכה זו באה כתוצאה ומסובב מקיום המצוה.

ובדוגמת זה, כן הוא גם בכללות המצוות, שעל ידי קיום כל מצוה ממשיכים אור עליון רוחני, אך אור זה אינו נראה לעיני בשר.

ובזה נתייחדו מצוות אלו שמעשה קיומם הוא בהדלקת נר ואור (נרות שבת ויום טוב ונרות חנוכה), דבהם בא הענין ד"נר מצוה" בגילוי יותר. כי כיון שקיום ה"נר מצוה" שבהן הוא בהדלקת אור ונר גשמי, הנראה בגשמיות לאלו שסביבו¹⁰, הרי הפעולה של האור הרוחני ("נר מצוה") היא באופן שמאיר וניכר בגילוי בגשמיות העולם, מאחר והוא בא לידי ביטוי באמצעות האור ונר הגשמי.

◇ ◇ ◇

ובזה יובנו דברי הגמרא¹¹ אודות מגורת המקדש: "עדות היא לבאי עולם שהשכינה

(6) שבת כג, ב.

(7) וכדברי השל"ה דלעיל, שהתגברות התורה והמצוות פועלת "חינוך" בעולם.

(8) לקוטי תורה (לכ"ק רבינו הזקן) ראה כג, ג. ובכ"מ. ובלקוטי אמרים-תניא פ"ז דבירושלמי נק' מצוה שתם כו' (ראה ירושלמי פאה בסופו). ובתניא-אגרת הקודש ס"ב.

(9) תנחומא, משפטים טו. וראה פסחים ח, סע"א.

(10) ואדרבה – האור צריך להיות נראה דוקא לעיני בשר של אלו הנמצאים בבית וכו'. וכמו שנאמר למאור, יאירו (בנרות ביהמ"ק), ובשבת – שלום בית כו' (ראה שו"ע רבינו הזקן סרס"ג. ובכ"מ).

(11) שבת כב, ב. ובמנחות פו, ב: פ"ב באי עולם.

◇ ◇ ◇

ויש להוסיף, שהחביבות שהראה לנו הקב"ה בנס השמן היא אף יתירה מזו:

דהנה, בנוגע לנס השמן ידוע מה שהקשו באחרונים¹⁴ – דהלא על פי הלכה היו יכולים להדליק המנורה גם בשמן טמא, שהרי טומאה דחוי' (או הותרה) בציבור¹⁵, ולמה הוצרכו לנס דפך השמן הטהור? וביארו – שנס זה הי' רק בכדי להראות חיבתם של ישראל. כלומר: אף שמצד הדין היו יכולים לקיים את המצוה גם בשמן טמא, מכל מקום, בכדי להראות חיבתם של ישראל, עשה הקב"ה נס מיוחד – כדי שיוכלו לקיים את המצוה בהידור ובטהרה.

ונמצא, שנס השמן דחנוכה מוכיח את חביבותם של ישראל פי כמה – דלא רק שלהצלת גופם לא הי' מוכרח נס זה, אלא אף לצורך 'הצלה' רוחנית – שיוכלו לקיים המצוה – גם כן לא הי' זה מוכרח (כיון שהיו יכולים לקיימה גם בשמן טמא, כנ"ל). וכל מטרת הנס היתה רק כדי לזכות את ישראל לקיים המצוה בהידור ובטהרה¹⁶.

[ובזה נרויח ביאור לתמיהה נוספת בענין ההידור דחנוכה:

דהנה, בכל שאר המצוות, מקיימים רוב בני ישראל את המצוה בלבד, ללא ההידור, ורק מיעוטם מקיימים גם את ההידור (ואף הם – מלבד יחידי סגולה – אינם מקיימים את כ"ה ההידורים), ואילו במצות נר חנוכה – נהגו כ"ה ישראל כה"מהדרין מן המהדרין¹⁷! ?

אך על פי האמור, מבואר הטעם לכך: כי כיון שכל ענין הנס הי' להראות חיבתם של ישראל, שיוכלו לקיים את המצוה בהידור, לכן גם המצוה שנקבעה כתוצאה מנס זה, נהגו כל ישראל לקיימה בהידור].

◇ ◇ ◇

ויש להוסיף, דעל פי האמור, שהנס דפך השמן הי' בכדי לאפשר לישראל להדליק המנורה בהידור – אפשר לבאר הטעם ל"מהדרין מן המהדרין" שבנר חנוכה אף באופנים נוספים:

אופן א – ה"הידור" וה"הידור מן ההידור" שבנרות חנוכה, הם כנגד שני הניסים שהיו בפך השמן גופי':

(14) ראה פני יהושע וראש יוסף שבת שם. שו"ת חכם צבי סי' פז. ועוד.

(15) פסחים עז, א. עט, א. וש"נ.

(16) וראה להלן עמ' 94 ואילך – דמה שהי' נס כזה הוא ג"כ ב"מדה כנגד מדה" על עבודתם של בני חשמונאי, שהיתה באופן דמסירות נפש. עיין שם.

(17) רמ"א או"ח סתרע"א ס"ב.

הנס הא' – "מצאו . . פך אחד של שמן"¹⁸ (טהור) – הרי הי' כדי שיוכלו ישראל לקיים את מצות הדלקת נרות המקדש בטהרה, שזהו ענין של הידור (כי מצד הדין "טומאה דחוי' בציבור", כנ"ל);

ואילו הנס הב' – "והדליקו ממנו שמונה ימים" – הרי הוא כמו הידור נוסף ("הידור מן ההידור"). כי גם לולא נס זה היו יכולים להדליק בשמן טהור גופא באופן אחר, ורק שרצה הקב"ה שיהי' בזה 'הידור' נוסף – שתהי' ההדלקה באותו האופן כפי שהוא בדרך כלל¹⁹.

וכיון שנס השמן הי' בכדי שיקיימו ישראל את הדלקת נרות המקדש באופן של "הידור מן ההידור", אף אנו מקיימים מצות נר חנוכה כ"מהדרין מן המהדרין".

ובאופן נוסף אפשר לבאר – דכיון שנס פך השמן הי' בכדי לאפשר לישראל להדליק המנורה בהידור, נמצא – שההדלקה בשמן הטהור מצד עצמה (כפי שהיתה לאחר שנעשה הנס), כבר היתה הדלקה באופן דהידור.

אמנם, אף על פי כן – הי' עדיין חיוב ודרישה מבני חשמונאי להדר בקיום המצוה, גם בהדלקה זו גופא²⁰. נמצא, שקיום המצוה דהדלקת המנורה הי' באופן של "הידור מן ההידור" – הידור דבני חשמונאי בנוסף על ההידור שהי' בלאו הכי מצד הנס.

ומצד זה נתייחדה מצות חנוכה משאר המצוות – שיהי' בה דין "מהדרין מן המהדרין".



"חנוכה . . חינוך העולם . . וכמו שראשית הבריאה
יהי אור, כן מצות חנוכה בנרות"

(השל"ה הק')

אור שמתפשט בכל העולם

ביאור דברי השל"ה הק' שחנוכה הוא "חינוך העולם" / מעלת המצוות שקיומם בנר דוקא, וה"עדות לכל באי עולם" שבמנורת המקדש.

הנה ידוע שכללות ענין החנוכה קשור עם ענין ה"אור". וכמו שמבאר השל"ה הק', ד"חנוכה שבו הי' חנוכה בית המקדש, והוא רומז לחינוך העולם"²¹ – כי מטרת בריאת העולם היא "בשביל התורה"²², וכיון שהיוונים רצו לבטל את ישראל מן התורה ומצוות, הנה הנצחון והתגברות כנגדם, שאז נתגברו התורה והמצוות – הוא "חינוך העולם". "וכמו ש[ה]עולם נברא בכ"ה לחודש . . כן חנוכה כ"ה לחודש. וכמו שראשית הבריאה ייהי אור"²³ – כן מצות חנוכה בנרות".

ומובן, דעם היות שכללות התורה והמצוות הרי הם בדוגמת "אור" ו"נר" ("כי נר מצוה ותורה אור"²⁴) – מכל מקום, יש במצות נר חנוכה מעלה מיוחדת בשייכותה ל"אור", כפי שיתבאר לקמן.



(18) שבת כא, ב.

(19) ראה בית הלוי עה"ת עניני חנוכה (סוף ספר בראשית) ד"ה והמהדרין מן המהדרין – שולא הנס היו יכולים להדליק בפתיחות דקות ביותר, שמושכות רק מעט שמן, והיו מדליקין ממנו כל הח' ימים. והנס הביא הידור – שיהיו הנרות יפים כמקודם.

(20) על דרך מה שמענין ההידור בהדלקת המנורה שהי' אז, נשתלשל ענין של חובה קבועה לכל – הדלקת נרות חנוכה [כביאור הרמב"ן (ר"פ בהעלותך) בדברי המדרש (תנחומא בהעלותך ה. במדבר פט"ו, ו), ש"קיום" נרות המנורה ש"אינן בטלין לעולם", הוא מצד נרות חנוכה שמדליקים אף בגלות (וראה בזה בארוכה להלן עמ' 130 ואילך], שבה גופא אנו מחויבים להדר.

(1) חלק תושב"כ פ' וישב דרוש צאן יוסף בהג"ה.

(2) עיין ג"כ תו"א וישב כט, ד. שערי אורה עמ' ל. אוה"ת לבראשית עמ' תרד ועמ' 1864.

(3) הובא ברש"י ורמב"ן בראשית א, א.

(4) הטעם מובן עפ"מ"ש באור תורה (לכ"ק הה"מ ממעוררש) בתחילתו בפ"י עולם חסד יבנה. ועיין ב"ר רפ"ג.

(5) משלי ו, כג.